

EGY MIGRÁCIÓGAZDASÁG LEHETSÉGES ÚTJÁRÓL

LAPSZÉLI JEGYZETEK – EMLÉKEZTETŐÜL

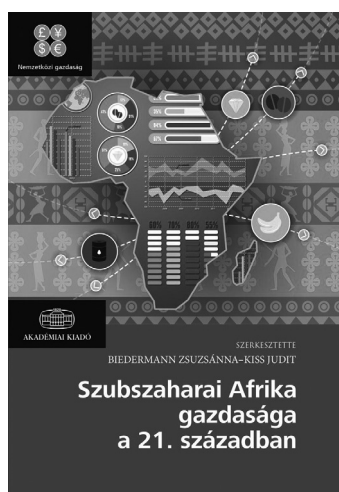
A. GERCELY ANDRÁS

Be nem teljesült, még alig csak elindult sorsról, pályaképről és életútról aligha lehet méltó emléksorokat formálni. Biedermann Zsuzsánna ígéretesen indult szakmai munkája és most megszakadt életpályája mégis kikényszerít néhány emlékező szót, méltató jelzőt és elismerő tisztelgést. Nem több, de nem is kevesebb történt, mint hogy örök búcsút kényszerültünk mondani valakinek, aki közülünk való, tudományterületén Afrikával foglalatосkodó volt, s rövid eddigi életútján is nemcsak mérföldes, hanem földrésznyi léptékben tette le polcunkra bizonyító tanúságát arról, aminek elkötelezett kutatója volt. Afrikanista, közgazdász, a regionális elemzés világgazdasági folyamatainak követője, elméleti munkása volt, s korunk tempóérzékenységének megfelelően fiatal kora dacára tekintélyes mennyiségű és mélységű elemzés-tömeg megalkotója. Teljes pályavértékeléséhez e hely itt nem is lenne elegendő, azt is csupán megkezdeni tudjuk, de bevégezni majd az emlékezet feladata lesz.

Biedermann Zsuzsánna (1983-2022)

A szakmai életút egészét méltatni bizonyosra lesznek elkötelezett kollégák, kortársak, pályatársak, akik kellő hitellel és alapossággal szemlézik majd elméleti írásait és szakmai közönséggel megosztott elemzéseit. Itt csupán néhány töredék említésére kínálkozhat tér, de talán már ebben is elhelyezhetővé válik a jelzés, mekkora veszteség Biedermann Zsuzsánna döbbenetesen fiatalkori halála. Szerzőnk is volt, első írásai az Afrika Tanulmányok oldalain jelentek meg *Népirtás Burundiban: 1972.* (AFRIKA TANULMÁNYOK 7. 1:71-88. 2013), *A ruandai népirtás és a nemzetközi közösség passzivitása.* (AFRIKA TANULMÁNYOK 7. 2:61-94. 2013) címen, majd első monográfiája is *Genocídium és destabilizáció az afrikai Nagy Tavak régióban. A konfliktusok gazdasági vetülete* címen a Publikonnál (2015), s további tanulmányai, szerkesztett kötetei (például a Kiss Judittal közös *Szubszaharai Afrika gazdasága a XXI. században.* Akadémiai Kiadó, Nemzetközi Gazdaság sorozat, 2017.) napvilágot láttak még szakmai folyóiratokban is (Nemzet és Biztonság, Külügyi Szemle, Jogelméleti Szemle), továbbá számos előadása a szélesebb nyilvánosság körében is népszerűségnek örvendett. Megannyi szakmai hivatkozás tárgya a genocídium fogalmának értelmezéséről közölt írása (Jogelméleti Szemle, 2011/4.), a Burundiban történt ruandai népirtás és a szubszaharai Afrikából Európába irányuló migráció kiváltó okait áttekintő elemzése, melyekben az afrikai gazdaság bizonytalanságait, az embercsempész hálózatok működését és nyersanyagokra alapozott növekedés kedvezőtlen hatásait vizsgálta meg mint a lakosság menekülésének háttérmotívumait.

Biedermann Zsuzsánna,
Kiss Judit (szerk.)

Szubszaharai Afrika gazdasága
a XXI. században

Akadémiai Kiadó,
Budapest,
2017., 396 oldal

Az Afrikablog.hu oldalán saját vállalásáról, hivatástudatáról írta: „Afrika számomra az emberiség bölcsője, és hatalmas ellentmondásokkal teli kontinens: a természettel összhangban élő ősi törzsek és a városok nyomornegyedeiben tengődő milliók ugyanúgy jellemzik, mint a békében egymás mellett élő különböző népcsoportok és a népirtások. Talán nincs más hely a földön, ahol ennyi szélsőséget találunk. Tudományos érdeklődésem arra indít, hogy objektív módszerekkel is megvizsgáljam: milyen tényezők hátráltatják vagy segítik a földrész országainak fejlődését, hogyan magyarázható Afrika gazdasági elmaradottsága. Az afrikablog.hu azért íródik, mert szeretném, ha a magyar embereknek reálisabb és pozitívabb képük alakulna ki Afrikáról. Ennek érdekében a kutatásaim során megismert témákról blogposztokat írok ismeretterjesztő, könnyen olvasható formában, de mégis tudományos alapossággal. A blogposztok rövidege ellenére mindig próbálok mögöttes összefüggésekre is rávilágítani az ismertett ország, társadalmi jelenség vagy gazdasági probléma kapcsán. Hosszú távon azt szeretném elérni, hogy a magyarok ne féljenek Afrikától, hanem érdeklődéssel forduljanak az afrikai problémák és emberek felé, és árnyaltabban tudják megítélni az Afrikából érkező változatos (de általában inkább negatív képet festő) híreket. Mivel én magam még csak néhány afrikai országban jártam, igyekszem olyanokat megszólaltatni, akik hosszabb időt is töltöttek Afrikában. Az Afrikában élő magyarok című interjúsorozat reményeim szerint közelebb hozza az Olvasókhöz eme sokszínű kontinens népeit, kultúráját, szokásait, életmódját. A képgalériák révén pedig akár az afrikai emberek minden napjaiba is betekintést nyerhetnek azok, akik figyelemmel kísérik az afrikablog.hu posztjait...”

ELMÉLETI KÉRDÉSEK VENDÉGPOSZTOK

© 2021 JANUÁR 29 ● 0

KÖRFORGÁSOS GAZDASÁG: ÚJ MEGOLDÁS AFRIKA SZÁMÁRA?

Bevetéses A szubszaharai térség kétoldali kihívással áll szemben a harmadik évezred kezdetén. Egyrészt a népességnövekedésben, Iparosodásban, a fogyasztásban és hulladéktermelésben...

COUNTRYSTUDIES © 2021 JANUÁR 15 ● 0

TANZÁNIA SEGÉLYFÜGGŐSÉGE

Bevetéses Altalanosságban azt mondhatjuk, hogy Afrika a nemzetközi fejlesztési segélyek egyik fő célpontja, és Afrikán belül a donorok preferálják a...

COUNTRYSTUDIES VENDÉGPOSZTOK

© 2020 DECEMBER 18 ● 0

Dr. Bledermann Zsuzsanna vagyok, a blog főszerkesztője, a Magyar Tudományos Akadémia Világ gazdasági Intézetének (MTA KRTK VGI) tudományos munkatársa, a Nemzeti Közzolgalmati Egyetem adjunktusa.

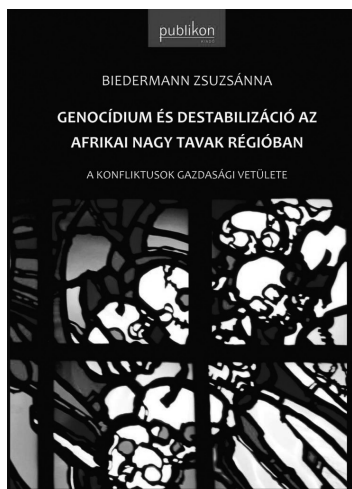
De az ismeretközlés, a kultúra és az emberiség bölcsőjének láttatott világ csupán egyik aspektusa Biedermann Zsuzsanna munkásságának. Mint az MTA Világ gazdasági Intézetének Afrika-kutatója és a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének Afrika Tanulmányok tárgyterületi oktatója a szubszaharai afrikai gazdaságok megjelenítését tekintette kutatási horizontjának, a fejlesztő patrimonializmus kérdéskörét elemzési területének, és a fejlesztő állam szerepének, a növekedés politikai és intézményi feltételeit, a fenntartható fejlődés és a szegénységcsökkentés programját nevezte feladatának, a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont tudományos munkatársaként az Intézet projektjeiben találta meg kibontakozási lehetőségeit is. Talán jellemző átfogó-képességére és lényeglátó szándékára *A szubszaharai Afrikából Európába irányuló migráció kiváltó okai* című alapos tanulmányának rövid összefoglalója: „Az elmúlt néhány évben a szubszaharai Afrikából és a Maghreb-országokból érkező fokozott illegális migráció kiemelt figyelmet kapott, és felerősítette az európaiak tömeges exodustól való félelmét. Mivel a szubszaharai afrikai menekültek nagy része Líbián keresztül jut Európába, a tanulmány vizsgálja a líbiai fordulat migrációra gyakorolt hatását. Másrészt igyekszik az okokra is rávilágítani, különös tekintettel a származási országok gazdasági helyzetére. Az afrikai kontinens gazdasági elmaradottságának okait feltárva megérthetjük, hogy mennyiben magyarázzák gazdasági okok az Afrikából Európába irányuló fokozódó migrációt”.¹ S mindezek felé közelítve ad leíró elemzést a Líbiából kiáramló fekete-afrikai migránsok menekülését előmozdító tényezőkről, a fekete-ellenes rasszizmus Kaddáfi bukása utáni időszakáról, a kritikus biztonsági helyzetről, melyben az embercsempész hálózatok működésének kedvez a körülmények változása, s ezek a szubszaharai afrikai kibocsátó országainak kivándorlásra ösztönző tényezői között a nyomásgyakorlás hatásait idézik elő, mivel a dinamikus gazdasági növekedés nem teremtett elegendő új munkahelyet a népesség java többsége számára, a nyersanyagokra alapozott növekedés kedvezőtlen hatásai pedig nemhogy csillapítanak, még fokozzák is Afrika marginális szerepének romlását a globális értékláncokban kialakuló függésrendek között. A teljes kép megformálása mellett konklúziói sem elhanyagolhatók, melyeket így zár súlyos összegzésként: „Az Afrikából Európába irányuló fokozódó migrációért az Arab Tavasz okozta változások és a kritikus líbiai biztonsági helyzet is okolható. A Kaddáfi-rezsim bukása után tribalizmus és regionalizmus mentén újrászerveződött a líbiai társadalom, és erős központi hatalom hiányában, a megerősödött törzsi és regionális, városi milíciák miatt fragmentált országban az embercsempész hálózatok működése gyakorlatilag zavartalan. A biztonsági helyzet romlása a gazdaságra is negatív hatást gyakorol: korábban a líbiai munkaerőpiac képes volt felszívni a szubszaharai afrikai migránsok jelentős részét, de napjainkban a szűkülő munkalehetőségek és az erősödő fekete-ellenes rasszizmus tovább tolja a migránsokat Európa felé. Amennyiben Európa csökkentené az Afrika felől ránehezülő migrációs nyomást, erőteljesebben kellene támogatnia a líbiai központi hatalom megerősödését és a líbiai gazdaság revitalizálását” (17. old.).

De az ismeretközlés, a kultúra és az emberiség bölcsőjének láttatott világ csupán egyik aspektusa Biedermann Zsuzsanna munkásságának. Mint az MTA Világgazdasági Intézetének Afrika-kutatója és a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének Afrika Tanulmányok tárgyterületi oktatója a szubszaharai afrikai gazdaságok megjelenítését tekintette kutatási horizontjának, a fejlesztő patrimonializmus kérdéskörét elemzési területének, és a fejlesztő állam szerepének, a növekedés politikai és intézményi feltételeit, a fenntartható fejlődés és a szegénységcsökkentés programját nevezte feladatának.

Összsképként bizonyossággal erősíti meg, hogy „Afrika elmaradottságáért ugyanakkor a migránsok célországai is felelősek: a kereskedelmi egyezményeket a fejlett országok érdekei alapján fogalmazzák meg, és Afrika a globális értékláncokban csak marginális szerephez jut. A szigorú származási szabályok, illetve a szűk körű preferenciális klauzulák akadályozzák, ellehetetlenítik a kontinens betagozódását az értékláncokba. Napjaink kereskedelmi rendszere a fejlett országok érdekeit szolgálja, és ha Afrika továbbra is csak nyersanyagexportőrként vesz részt benne, a gazdasági különbségek fokozódásával számolhatunk. Éppen ezért a fejlesztéspolitika elsődleges feladata, hogy Afrika strukturális átalakulását, gazdasági diverzifikációját és érdemi bekapcsolódását a globális értékláncokba elősegítse” (uo. 16-17.). Mélyebb okok elemzése iránti érzékenysége ugyanakkor nemcsak azt segíti kimondani, hogy az érintett térség országainak nyersanyagfüggősége egy sor negatív folyamatot indít el, hanem azt is, hogy a tervezhetetlenné váló állami költségvetések még szélesebb körű alávetettséget, marginalizáltságot és kiszolgáltatottságot idéznek elő, mégpedig hosszú távon is: „a felértékelődő helyi valuta a feldolgozóipar hanyatlásához vezethet és egyes szakértők szerint a nyersanyagexportőr országok cserearány-mutatói hosszú távon romlanak. Az enklávé módjára működő kitermelő szektorok nem teremtenek elegendő új munkahelyet a demográfiai robbanás miatt munkaerőpiacra lépni kívánó növekvő számú fiatal számára. A politikai vezetőkbe vetett bizalom alacsony szintje, a járadékokért folyó küzdelem miatt fokozódó korrupció és a társadalmi egyenlőtlenség szintén hozzájárulnak a gazdasági kilátástalanság érzéséhez...” (16. old.). Mindebben elsőként is a szubszaharai afrikai lakosság elvándorlásra kényserülése mint a gazdasági elmaradottság kérdéskörének alapja, a már valamelyest

létező dinamikus gazdasági növekedési eredmények mellett az afrikai társadalmak szegényei körében tapasztalható kilátástalansága válik magyarázó okokká. S a fentiek jelzések is egyúttal: ahogyan a szubszaharai Afrika várható 21. századi gazdaságáról szóló kötetben Búr Gábor áttekintő előszava is kimondja: „A népesség növekedése, a szegénység és a betegségkörnyezet ugyanis minden más kontinensenél jobban meghatározza a gazdasági kilátásokat. Számunkra is fontos itt, Európa közepén a szubszaharai térség demográfiai tendenciáinak elemzése és megértése, valamint annak bemutatása, hogy mennyiben szolgálhatják ezek a jövőbeli gazdasági növekedést. Utóbbi elmaradása ugyanis mindennél nagyobb migrációs válságot indukálhat. Csak egy egészséges, jól működő társadalom lehet képes kitörni az ’örök nyersanyagexportőr’ kárhozatos szerepéből a nemzetközi munkamegosztásban, végre ’igazi fejlődést’, nem csupán annak látszatát produkálni, ami csak a politikai hatalmat birtokló járadékvadász kevesek és külső partnereik számára előnyös. E tanulmánykötet tudatosan adós marad a válasszal a legfontosabb kérdésre: tovább marginalizálódik-e Afrika? Ez ugyanis mai tudásunkkal megválaszolhatatlan. A szerzők azonban számba veszik a válaszhoz vezető út minden fontosabb elemét, így akinek van elég intellektuális bátorsága hozzá, akár maga is megkísérelheti megadni a választ. Ez azonban messze nem kötelező, az Afrika iránt érdeklődők e tanulmányok ismeretével felvértezve jobban követni tudják e ma már egyáltalán nem távoli kontinens sorsát, eligazodhatnak az események szövevényében”.

Sajnos a távolság, mely az immár egyre közelebbi Afrikáig még változatlan, nemcsak a marginalizálódás folyamatát megjelenítő írásokban, s köztük Biedermann Zsuzsánnaéban jelenik meg rémítő képek révén, de ugyanő a *Genocídium és destabilizáció az afrikai Nagy Tavak régióban. A konfliktusok gazdasági vetülete* című kötetében a fejlemények szélsőségessé válásának egyik legdurvább útját és annak leágazásait vezeti végig konkrét térség, konkrét társadalmi feszültségek, gyűlölködés, polgárháború és etnikai tartalmú népirtás teljes folyamatában, melyet monografikus rálátással, aprólékos szemlézéssel és kétségkívülvé tett emberi jogi érzékenységgel tár elénk. A kötet a hazai tájékozódás, a világhírre jutott genocídium egyik legmodernebb problematikáját dolgozza fel, miközben tudatosítja olvasóiban: „Amikor a ’genocídium’ szót halljuk, hajlamosak vagyunk arra gondolni, hogy népirtás csak távoli helyeken fordulhat elő. Ilyenkor elfelejtjük, hogy a népirtás gyökerei, az előítéletek és a gyűlölködés, minden társadalomban jelen vannak. Ez a könyv az afrikai Nagy Tavak régió három országában (Burundi, Ruanda, Kongói Demokratikus Köztársaság) lezajlott népirtások és tömeges emberi jogi jogsértések részletes elemzésére vállalkozik. Összefüggéseket tár fel a tárgyalt esetek között, rámutatva a népirtások regionális és globális biztonsági kockázataira, valamint gazdasági okaira és következményeire. A könyvben tárgyalt esetek is rávilágítanak arra, hogy a genocídium nem spontán folyamat. Gondos szervezést igényel, éppen ezért vannak előjelei. Az első fenyegetések felbukkanásától a népirtás megvalósulásáig eltelt idő elegendő lehet a közbelépéshez. Az afrikai Nagy Tavak régióban a nemzetközi közösségnek nem sikerült a megelőzés, ennek okait is körbejárja a kötet, amely reményeink szerint közelebb hozza a magyar olvasóhoz ezt a rejtélyes

Biedermann Zsuzsanna,

Genocídium és destabilizáció az afrikai Nagy Tavak régióban. A konfliktusok gazdasági vetülete

Publikon Kiadó,
Pécs, 2015.

és napjainkban dinamikusan fejlődő földrészt” – szól a kötet olvasóihoz intézett rövid üzenete a Bevezetés lapjairól (8. old.).

E korábban már doktori disszertációvá érlelt tudásanyag (2013) volt, a később kötetévé rendezett feltáró munka alapja mégiscsak az a 223 oldalas áttekintés volt, amit itt még véletlenül sem próbálnék 2-3 oldalon átpörgetni. Az Olvasó amúgy sem oly naiv, hogy bevallaná: éppen az én kivonatos rövidítésekre vágyik, amely az értekezésből készül és a kötetet is híven tükrözi, teljes mivoltában viszont a világhálón elérhető, egyebek közt a Szerző kivonatos ismertetőjével együtt.² Elég talán annyit aláhúzottan hangsúlyozni belőle, amit Biedermann is kiemel: „a népiptás gyökerei, az előítéletek és a gyűlölködés, minden társadalomban jelen vannak. Általában széles körben elterjedtek az olyan nézetek, amelyek más embercsoportokat veszélyesnek vagy károsnak tartanak. A legtöbb ország mégsem népiptás útján oldja meg a szociális feszültségeket, és nem lép a tömeges erőszak útjára, hacsak a politikai vezetők nem használják ki, és fokozzák fel a társadalom látens indulatait. Mielőtt azt gondolnánk, hogy a népiptás más népek problémája, szeretném hangsúlyozni, hogy a huszadik századot joggal tartják a népiptások évszázadának. Bár a népiptás végigkísérte az emberiség történetét, soha nem öltött azonban olyan szervezett formát, mint a huszadik században. Ennek oka egyrészt az áldozatok magas száma, valamint a megdöbbentő szervezettség és gépesítettség. Ha számba vesszük az áldozatokat, elkövetőket, valamint azok közeli és távoli rokonait, kiderül, hogy a genocídiumok és azok következményei világszerte mintegy kétmilliárd embert érintenek közvetlenül vagy közvetett módon.../.../ A népiptások nemzetközi biztonsági kockázatát azonban alábecsülik, és megelőzésükre nem helyeznek kellő hangsúlyt. A disszertáció az afrikai Nagy Tavak régió három országában (Burundi, Ruanda, Zaire) lezajlott népiptások részletes elemzésére vállalkozik, különös tekintettel arra, hogy a genocídiumokat miért nem sikerült megakadályozni. A dolgozat összefüggéseket tár fel a tárgyalt esettanulmányok között, rámutatva a népiptások regionális és glo-

bális biztonsági kockázataira. A disszertáció másik vonulata útmutatást tartalmaz: a Genocídium-egyezmény részletes vizsgálata után javaslatot tesz a genocídium fogalmának módosítására, és az esettanulmányok kapcsán ajánlásokat fogalmaz meg a nemzetközi közösség számára, amelyek elősegíthetik a hatékony megelőzést”.

E három régióra, Burundi, Ruanda és Kelet-Kongó politikai, nemzetközi kapcsolati világára érvényes levezetése a kötetben olvasható. Nem kétséges, hogy Biedermann Zsuzsánna nemcsak ajánlásokat fogalmaz meg, nemcsak állapotokat ír le részleteiben és jellemez egy nemzetközi békefelfogás sürgethető szempontváltására kitérve, hanem mélyen emberi, együttérzően és értelmezően tudományos rálátást kínál 250 oldalas kötetében. Bár ne lenne rá szükségünk. De van, maradt, s marad is még egy ideig, ha az emberiség történetében nem ma kezdődtek, de nem is ma fejeződhetnek be a népiirtások. Zsuzsánna kihívást intéz hozzánk a felfogásmódok kvázi-rationális mivolta, a destabilizáló konfliktusok és a nemzetközi közösség passzivitásának összefüggéseiről. Szavait, már csak emlékének narratív szoborállítás szempontjából sem lényegtelen gesztusát mostantól még mélyebben emlékanyagunk és Afrika-tudásunk lelkiismereti részkérdései között lenne illendő megfontolni. ☀

Jegyzetek

- 1 A kiadvány az OSZK weboldaláról is letölthető, elérése ezen a linken: <https://mek.oszk.hu/16000/16000>
- 2 Az elérés helye: <http://phd.lib.uni-corvinus.hu/704/>

A szerzőről

Szociológus, kulturális antropológus, politológus
PhD, CSc, címzetes egyetemi tanár, Eötvös
Loránd Tudományegyetem
Az Afrika Tanulmányok folyóirat
olvasószerkesztője

About the Author

Sociologist, Cultural Anthropologist, Political
Scientist
PhD, CSc, university professor hc., Eötvös Loránd
University
Associate Editor of the Hungarian Journal of
African Studies

@ andrasgergelya@gmail.com

English Abstract

A possible path of a migration economy. Notes on the margin, in memory of Zsuzsánna Biedermann

This short review piece gives a summary of Zsuzsánna Biedermann's academic works, commemorating her contributions to Hungarian African Studies and scholarship on international migration as well as development economics.